

Kwartelkoningen *Crex crex* en Korhoenders *Lyrurus tetrix* samen broedend in een veranderend natuurweidegebied

Chris van Orden & Natalia V. Paklina

Eerder hebben wij in *het Vogeljaar* onze impressies gegeven van opmerkelijke vogels rond het gehucht Shilovo, 58,09° NB; 44,24° OL in de provincie Kostroma, Rusland (Van Orden & Paklina 2009, 2011). Daar wonen wij op het territorium van het biologische station, deel van het A.N. Severtsov Instituut voor Ecologie en Evolutie. We wonen er inmiddels al meer dan achttien jaar in uiteenlopende seizoenen te midden van een ruim duizend hectare groot natuurweidegebied dat aan verandering onderhevig is. Daar omheen zijn tienduizenden hectares taiga. Eén van die eerder door ons beschreven soorten was de Kwartelkoning, die hier en daar in de beste delen van deze biotoop een maximale populatiedichtheid van vijftien broedvogels op honderd hectare bereikt. De Kwartelkoning profiteert van een ouderwets landbouwproces. Grote delen zijn zelfs vrij van enige landbouwkundige ingreep. Zelfs diverse aardappelvelden worden niet meer gebruikt. Daar ontstaan dan de eerste jaren ruigtevelden die compleet ruderaal aandoen met Akkerdistel *Cirsium arvense* als meest algemene soort. De natuurweiden, zoals ze genoemd worden, zijn van een soortenrijkdom die in West-Europa waarschijnlijk nergens voorkomt. Van Grote Engelwortel *Angelica archangelica* tot Trollius, *Trollius europaeus* en van Bosooievaarsbek *Geranium sylvaticum* tot Margriet *Chrysanthemum leucanthemum* en Vossebes *Vaccinium vitis-idea* om maar enkele te noemen te midden van tientallen grassoor-

Overzicht van de natuurweiden met bomen en struiken. Dit is zo anders als de biotopen van Kwartelkoning en Korhoen in West-Europa. Het gebied is omringd door taiga.

Foto: Natalia V. Paklina.

Detail van natuurweiden met bomen en struiken die zo anders zijn als de biotopen van Kwartelkoning en Korhoen in West-Europa.

Foto: Natalia V. Paklina.

ten. Een opsomming van alle daar aanwezige soorten zou vele pagina's tekst vergen. Bovendien was het al voor onze komst in dit gebied (1995) vooral doorspekt met heesters zoals Vuilboom of Sporkenhout *Rhamnus frangula*, Gelderse Roos *Viburnum opulus*, Berk *Betula pendula*, Sleedoorn *Prunus spinosa*, Lijsterbes *Sorbus aucuparia*, Wilde Appel *Malus pumila* en Vogelkers *Prunus padus*. Ook komen er diverse wilgesoorten voor zoals Schietwilg *Salix alba* en Boswilg

Salix caprea. Vooral in het vroege voorjaar – begin mei – zijn de Kwartelkoningen juist onder deze struiken aan te treffen doordat de grasvegetatie door de grote sneeuwval nog niets voorstelt en compleet platgeslagen is. Nu grote delen van het gebied geen enkel landbouwbeheer kennen is het verbazingwekkend hoe divers onderdelen begroeid raken. Sommige stukken zijn in tien tot twaalf jaar complete berkenbossen geworden met een dichtheid 'als haren op een hond'. Deze delen

Moerasspireavegetatie vormt ook onderdeel van deze natuurweide.

Foto: Natalia V. Paklina.

Onze 'achtertuin' als deel van de natuurweide.

Foto: Natalia V. Paklina.

zijn voor Kwartelkoningen verloren, ook Paapjes *Saxicola rubetra* en Kleine Spotvogel *Acrocephalus caligatus* verdwenen, maar een soort als de Roodmus *Carpodacus erythrinus* werd er veel algemener. Zoogdieren waaronder Sneeuwhaas *Lepus timidus* en Eland *Alces alces* vinden de transformatie ook prima. Delen die haast compleet met wilgen begroeid raken, blijven daarentegen voor Kwartelkoning aantrekkelijk ofschoon de populatiedichtheid duidelijk afgenomen is. Het meest interessant in het kader van dit artikel is de transformatie van natuurweiden die heel langzaam begroeid raken met zaailingen van Grove Den *Pinus sylvestris* en Fijnspar *Picea abies*. In deze natuurweiden is er geen sprake van een teruggang van Kwartelkoningen. Er is zelfs een soort bijgekomen die we daar niet verwacht hadden: het Korhoen. Al in 1995 zagen we vroeg in

het voorjaar enkele korhanen baltsend hoog in grote berkebomen aan de rand van de taiga die alle natuurweiden omringt. Onze buurman – een fanatieke jager die inmiddels door overmatig wodka gebruik is overleden – vertelde ons dat ze ver weg, aan de overkant van de Oensja – een zijrivier van de Wolga – broeden. Dat is kilometers verwijderd van deze baltsplaats. Lange tijd bleef het een raadsel waarom er dan vogels waren die een zandbad namen op enkele hooggelegen en zandige delen te midden van de natuurweiden. Veren die we daar vonden, waren onmiskenbaar van Korhoenders. Hazelhoenders *Bonasa bonasia* en Auerhoenders *Tetrao urogallus*, die in de ons omringende taiga niet zeldzaam zijn, nemen daar ook graag een zandbad, maar deze soorten hebben we in natuurweiden nooit gezien. Eind augustus verschenen ze bij goed weer in deze Berken om daar weer te baltsen

Onderdeel van een biotoop vol met Fluitekruid.

Foto: Natalia V. Paklina.

Natuurweide omringd door spontaan opgeslagen vegetatie en bomen op verlaten hooilanden.

Foto: Natalia V. Paklina.

wat ze tot ver in oktober herhaalden. Ook de enkele biologen die jaarlijks in Shilovo komen, deelden deze mening. In een inventa-

risatieverslag van enkele jaren gemaakt door jonge biologen die jaarlijks maanden in ons gebied inventariseerden in het kader van hun

Verlaten boerderijtje, inmiddels onderdeel van de natuurweide.
Foto: Natalia V. Paklina.

Het dorpje Shilovo is omringd door natuurweide.
Foto: Natalia V. Paklina.

Biotoop van Kwartelkoning en Korhoen bij Oensja, een zijrivier van de Wolga.
Foto: Natalia V. Paklina.

studie, ontbrak de soort als broedvogel ook. Door stom toeval – we liepen tegen een nest met tien eieren aan – wisten we beter. En dat in precies hetzelfde biotooponderdeel waar de Kwartelkoning het meest algemeen is. Gedurende het gehele broedseizoen – en dat zelfs ruim genomen – bleven Korhoenders onzichtbaar. Vanaf half augustus werden ze

weer zichtbaar, met vliegvlugge kuikens. Hoe meer vooral Fijnsparren opsloegen, hoe meer we door de jaren vat kregen op het gedrag, althans het voor ons zichtbare deel, op de Korhoenders. Vooral bij slecht weer schuilen ze onder de afhangende takken van deze bomen. Vrijstaande Fijnsparren stoten hun laag groeiende takken niet af. Bij concurrentie doen ze dat wel. Daardoor ontstaat laag boven de grond een soort van paraplu, waaronder het goed schuilen is. Langzaam werd het aantal hanen in het voorjaar groter en langzaam werd het ons duidelijk dat de broedplaatskeuze van Korhoenders dezelfde is als die van Kwartelkoningen. Met als bijkomende bijzonderheid dat ze gedurende de broedtijd nog onzichtbaarder zijn dan Kwartelkoningen. Vechtende Kwartelkoningen zie je in mei en juni niet zelden, vooral omdat ze daarbij opvliegen. Dat gebeurt vooral in de delen met de hoogste populatie. We hebben het geluk dat we ze zelfs regelmatig in onze tuin zien. Waar het vaakst? Onder afhangende takken van grote Fijnsparren in onze tuin!

Roepende Kwartelkoning direct nadat deze is gearriveerd.
Foto: Natalia V. Paklina.

Een mannetje Kwartelkoning op een hooioppertje.
Foto: Natalia V. Paklina.

Trolliusvegetatie als deel van de natuurweide.

Foto: Natalia V. Paklina.

De Krezelzanger *Locustella fluviatilis* is een soort van natuurweilanden die langzaam maar zeker rijker aan struiken worden.

Foto: Natalia V. Paklina.

Het klinkt haast als een sprookje: de laatste jaren zijn vanaf midden augustus incidenteel de Korhoenders op dezelfde manier in onze tuin en in de inmiddels verlaten tuin van onze buurman, die ook een paar grote Fijnsparren heeft. Hij zou zo'n ontwikkeling niet voor mogelijk hebben gehouden en het zou ook niet zijn gebeurd. De eerste de beste Korhaan zou hij hebben geschoten wat hem tijdens zijn leven nooit gelukt is, zo extreem schuw zijn de baltsende hanen in het voorjaar. We hopen natuurlijk dat deze rijkdom nog heel wat

jaren mag duren. Inmiddels kennen we echter ook delen in onze omgeving – slechts enkele kilometers verder – waar dit proces zover is voortgeschreden dat er van de natuurweide niets meer over is. In die gebieden lossen vooral Hazelhoenders en in wat mindere mate Auerhoenders de Korhoenders af. Voor Kwartelkoningen is het broedgebied daar dan voltooid verleden tijd.

Baltsende Auerhaan in de nawinter (het vroege voorjaar).

Foto: C. Van Orden.

■ C. van Orden & N.V. Paklina, Doelenstraat 44, 1601 GL Enkhuizen, e-mail: paklina@hotmail.com.

LITERATUUR:

Orden, C. van & N.V. Paklina (2009): Notities over vier Oost-Europese vogelsoorten. *het Vogeljaar* 57(4):155-162

Orden, C. van & N. Paklina (2011): Notities over enkele Oost-Europese vogelsoorten. *het Vogeljaar* 59(1):15-24.

Riabitsev, V.K. (2008): Ptitsy Urala, Priurala, Zapadnoi Sibiri. Jekaterinenburg.